

PSYCHOLOGIA ROZWOJOWA, 2010 * tom 15, nr 4
s. 49–64

Struktura czynnikowa Kwestionariusza Stylów Tożsamości Michaela D. Berzonsky'ego. Ile stylów mierzy ISI3?¹

JAN CIECIUCH

Wydział Psychologii
Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie
Warszawa

STRESZCZENIE

Kwestionariusz Stylów Tożsamości ISI3 Michaela Berzonsky'ego jest obecnie jedną z najczęściej wykorzystywanych metod pomiaru w badaniach nad tożsamością – zarówno w literaturze anglojęzycznej, jak i polskiej. W artykule zaprezentowano wyniki badań nad strukturą czynnikową stylów tożsamości w konceptualizacji Berzonsky'ego, zoperacjonalizowanych w kwestionariuszu ISI3.

Badaniu poddano łącznie 1955 osób w trzech okresach rozwojowych: wczesnej adolescencji, późnej adolescencji i wczesnej dorosłości. Wykonując dotychczas stosowane w literaturze anglojęzycznej analizy (konfirmasiacyjną analizę czynnikową z procedurą grupowania itemów), potwierdzono (podobnie jak w innych kręgach kulturowych) trójczynnikową strukturę. W artykule zakwestionowano jednak ten sposób analiz, ukazując konieczność weryfikacji założenia o jednowymiarowości badanych konstruktów. Weryfikacja przeprowadzona za pomocą eksploracyjnej analizy czynnikowej oraz porównań alternatywnych modeli w konfirmacyjnej analizie czynnikowej skłania do odrzucenia hipotezy o strukturze trójczynnikowej. Zebrany materiał empiryczny sugeruje, że na styl dyfuzyjno-unikowy (mierzony za pomocą polskiej wersji ISI3) składają się dwa niezależne wymiary: styl unikowy oraz styl dyfuzyjno-beztraski.

Słowa kluczowe: styl tożsamości, styl dyfuzyjno-unikowy, struktura czynnikowa, dorastanie, wczesna dorosłość

STYLE TOŻSAMOŚCI W KONCEPCJI D. MICHAELA BERZONSKY'EGO

Kształowanie tożsamości jest uznawane w badawczej tradycji Eriksonowskiej za jedno z najważniejszych zadań rozwojowych w okresie dorastania. Początkowo badania nad tożsamością były prowadzone w paradygmacie statusów, zaproponowanym przez Jamesa Marcie (Schwartz, 2001). Obecnie ujęciem alternatywnym jest propozycja Michaela D. Berzonsky'ego (2004), który opowiada się za społeczno-poznawczym modelem tożsamości. Tradycyjne, Eriksonowskie, rozumienie tożsamości Berzonsky wzbogaca o perspektywę konstruktywistyczną. Kontynuując rozważania George'a Kelly'ego i Stevena Epsteina, proponuje ujęcie tożsamości jako konstruowanej przez człowieka teorii siebie (Berzonsky, 2004, 2008). Owa teoria siebie umożliwia zarówno działanie w świecie (Berzonsky, 1992; Berzonsky, Ferrari, 1996; Berzonsky, Kuk, 2005), jak i interpretację tego świata i siebie (Berzonsky, 2004, 2005; Soenens, Berzonsky, Vansteenkiste, Beyers, Goossens, 2005; Duriez, Soenens, 2006).

Berzonsky wyróżnił trzy style tożsamości jako społeczno-poznawcze strategie, które lu-

dzie wykorzystują do konstruowania własnej teorii siebie i którymi się różnią. Są to: styl informacyjny, styl normatywny i styl dyfuzyjno-unikowy.

Strategia kształtowania własnej tożsamości określana jako styl informacyjny polega na aktywnym poszukiwaniu i wartościowaniu ważnych dla siebie informacji, dotyczących zarówno zagadnień ogólnych, jak i samego siebie. Osoby reprezentujące styl informacyjny wykazują przy tym duży krytycyzm wobec własnych konstrukcji teoretycznych, otwartość na nowe informacje i doświadczenia. Charakteryzują się wysokim poziomem autorefleksji i sumiennością. Strategia kształtowania własnej tożsamości określana jako styl normatywny polega na skłonności do przyjmowania punktu widzenia, wartości i wskazówek innych, ważnych osób. Osoby cechujące się stylem normatywnym dążą do utrzymania dotychczasowych przekonań, wykazują zamknięcie poznawcze i potrzebę ładu. Strategia kształtowania własnej tożsamości określana jako styl dyfuzyjno-unikowy jest charakteryzowana przez unikanie i odsuwanie decyzji i problemów. Dla tych osób znamienne są sytuacyjne podejmowanie decyzji, zewnętrzna kontrola zachowania oraz brak autorefleksji (Berzonsky, 2004).

Do pomiaru stylu tożsamości Berzonsky skonstruował Identity Issues Inventory (ISI) (Kwestionariusz Stylów Tożsamości), którego polską wersję opracowała Alicja Senejko (2007). Obecnie najbardziej popularna jest wersja ISI3, choć trwają już zaawansowane prace nad kolejną wersją, funkcjonującą jako ISI4.

Mimo bardzo dużej popularności Kwestionariusza Stylów Tożsamości ISI3 w Polsce nie publikowano dotąd wyników analiz struktury czynnikowej stylów mierzonych tym kwestionariuszem. W literaturze dotyczącej innych językowych wersji ISI3 można wprawdzie znaleźć takie analizy, ale są to wyłącznie confirmacyjne analizy czynnikowe, w których stosowano procedurę grupowania itemów (*parceling*). Procedura grupowania polega na takiej konstrukcji modelu czynnikowego, w której zmiennymi obserwowal-

nymi nie są pojedyncze itemy, ale średnia lub suma z ich grupy, wyodrębniona na podstawie jakiegoś kryterium merytorycznego lub dobrana w sposób losowy (Williams, O'Boyle, 2008). Przykładem mogą być analizy dotyczące włoskiej wersji ISI3, przeprowadzone przez Elisabetę Crocetti, Monikę Rubini, Michaela Berzonsky'ego i Wima Meeusa (2009). Wyniki tak przeprowadzonej confirmacyjnej analizy czynnikowej są zadowalające i wykazują wysoki stopień dopasowania modelu trójczynnikowego (styl informacyjny, normatywny i dyfuzyjno-unikowy) do danych.

Z procedurą grupowania itemów wiąza się jednak pewne dyskusowane w literaturze wątpliwości (Bandalos, 2008; Little, Cunningham, Shahar, 2002; Williams, O'Boyle, 2008). Niezależnie od stanowisk w sporze dotyczącym dopuszczalności procedury grupowania zarówno jej przeciwnicy, jak i zwolennicy zgadzają się, że jeśli jest dopuszczalna, to tylko pod pewnymi warunkami. Jednym z najważniejszych warunków jest jednowymiarowość zmiennej latentnej w modelu konstruowanym za pomocą grupowania (Little, Cunningham, Shahar, 2002). Z teoretycznego punktu widzenia, prezentowanego przez Berzonsky'ego, warunek ten jest oczywiście spełniony – każda z trzech zmiennych latentnych jest konstruktem jednowymiarowym.

Przynajmniej z dwóch powodów warto jednak założenie to poddać empirycznej weryfikacji. Pierwszym z nich są rozważania teoretyczne, wsparte wynikami badań, ukazujące wewnętrzne zróżnicowanie klasycznych procesów tożsamościowych – zaangażowania i poszukiwania. Elisabetta Crocetti, Monica Rubini, Koen Luyckx i Wim Meeus (2008) proponują trzy procesy tożsamościowe: poszukiwanie, zaangażowanie i rewizja zaangażowania. Z kolei Luyckx ze współpracownikami (Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers, Vanseenkiste, 2005; Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers, 2006; Luyckx, Schwartz, Berzonsky, Soenens, Vansteenkiste, Smits, Goossens, 2008) proponują rozszerzenie tradycyjnych dwóch procesów na model pięciowymiarowy, w skład którego wchodzi: poszukiwanie w głąb, poszukiwanie wszcz, poszukiwanie

ruminacyjne, zaangażowanie oraz identyfikacja z zaangażowaniem. Jedną z bardziej wyrazistych modyfikacji, a także replikowaną w kolejnych badaniach w stosunku do tradycyjnego podziału statusów zaproponowanego przez Marcję, jest rozbieżność statusu dyfuzyjnego na dwa podtypy: rozproszona dyfuzja (*diffused diffusion*) i beztroska dyfuzja (*carefree diffusion*) (Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers, Vansteenkiste, 2005).

Koncepcja stylów tożsamości jest odmienną konceptualizacją problemu kształtowania tożsamości, zatem propozycja Luyckxa i współpracowników (2005) nie podważa modelu proponowanego przez Berzonsky'ego. Wydaje się jednak, że warto ich sposób myślenia i analiz odnieść również do modelu stylów Berzonsky'ego i poddać analizie empirycznej założenie o ich jednowymiarowości. W szczególności sposób poczynione przez nich dystynkcje w obrębie statusu dyfuzyjnego w konceptualizacji Marcii skłaniają do pytania o jednowymiarowość stylu dyfuzyjnego w konceptualizacji Berzonsky'ego.

Drugim powodem, dla którego warto założenie o jednowymiarowości stylów poddać empirycznej weryfikacji, jest zwyczajna nieufność wobec pomiaru kwestionariuszowego. Pomiar ten należy nieustannie poddawać różnego rodzaju weryfikacjom i wykorzystywać dostępne procedury psychometryczne do zwiększania jego precyzji. Jeśli zatem gromadzone są wyniki coraz większej liczby badań, w których wykorzystuje się kwestionariuszowy pomiar stylów tożsamości, niewątpliwym obowiązkiem badawczym jest również podjęcie refleksji nad zagadnieniami jakości pomiaru. Tylko w ten sposób zebrane wyniki mogą się przyczynić do budowy wiedzy psychologicznej.

Przedstawiona powyżej argumentacja zasiewa wątpliwości, choć oczywiście nie jest wystarczająca, aby postawić precyzyjną hipotezę dotyczącą struktury czynnikowej ISI3, która byłaby inna niż zakładana teoretycznie. Punktem wyjścia prezentowanych analiz jest zatem hipoteza dotycząca trójczynnikowej struktury stylów tożsamości, zgodnie z koncepcją Berzonsky'ego.

METODA

Osoby badane i procedura

W badaniach wzięło udział łącznie 1955 osób w trzech okresach rozwojowych: średniej adolescencji, późnej adolescencji oraz wczesnej dorosłości. Za okres średniej adolescencji przyjęto okres szkoły średniej, za okres późnej adolescencji – okres studiów, natomiast za okres wczesnej dorosłości pierwsze lata po zakończeniu studiów. Nie kontrolowano jednak wśród osób badanych faktu ukończenia studiów, przyjmując jedynie granicę 25 roku życia jako czas ukończenia studiów i rozpoczęcia pracy zawodowej. W związku z powyższym wiele osób zakwalifikowanych do grupy wczesnej dorosłości ciągle było studentami (czasem kontynuowało studia na drugim wydziale).

Badaniu poddano 655 osób w okresie średniej adolescencji w wieku od 15 do 18 roku życia ($M = 16,8$; $SD = 0,9$), w tym 64% dziewcząt i 36% chłopców. Przebadano 956 osób w okresie późnej adolescencji w wieku od 19 do 24 roku życia ($M = 21,5$; $SD = 1,5$), z czego 56% stanowiły dziewczęta, a 41% chłopcy (dla części osób nie zebrano informacji dotyczącej płci, toteż procenty nie sumują się do 100). W badaniu uczestniczyły 344 osoby w okresie dorosłości w wieku od 25 do 30 roku życia ($M = 27,2$; $SD = 1,7$), z czego kobiety stanowiły 56%, a mężczyźni 44%.

Badania przeprowadzono metodą papier-olówek, wykorzystując Kwestionariusz Stylów Tożsamości ISI3 Berzonsky'ego w polskiej adaptacji Alicji Senejko (2007). Prezentowane tu wyniki pochodzą z kilku prowadzonych w latach 2008–2010 programów badawczych, w których wykorzystywano ISI3.

Metody weryfikacji hipotezy o trójczynnikowej strukturze

Weryfikacja hipotezy zostanie przeprowadzona w dwóch krokach. Pierwszym z nich będzie powtórzenie analiz obecnych w literaturze (Crocetti, Rubini, Berzonsky, Meeus, 2009), choć dotyczących innego kręgu kulturowego, czyli wykonanie confirmacyjnej analizy czyn-

nikowej z procedurą grupowania itemów (*parceling*). Drugim krokiem będzie wykonanie analiz dotąd nieobecnych w literaturze, które będą służyć weryfikacji założenia o jednowymiarowości badanych konstruktów, które to założenie jest warunkiem analiz przeprowadzonych w pierwszym kroku (Little, Cunningham, Shahar, 2002). Zostanie zatem przeprowadzona konfirmacyjna analiza czynnikowa bez grupowania, bezpośrednio na itemach, oraz eksploracyjna analiza czynnikowa. Dalejsze analizy zostaną wyznaczone uzyskanymi wynikami. Jeśli konfirmacyjna analiza czynnikowa na itemach i eksploracyjna analiza czynnikowa ukażą zasadność trójczynnikowego rozwiązania, hipoteza zostanie potwierdzona, a analizy zakończone.

Ze względu na dużą liczbę itemów i małą liczbę zmiennych latentnych bardziej prawdopodobny wydaje się jednak raczej negatywny wynik konfirmacyjnej analizy czynnikowej przeprowadzonej na itemach. Rozstrzygająca będzie zatem eksploracyjna analiza czynnikowa. Jeśli wygenerowane przez nią rozwiązanie będzie rozwiązaniem trójczynnikowym – hipoteza o trójczynnikowej strukturze stylów tożsamości w konceptualizacji Berzonsky'ego, mierzonych polską adaptacją ISI3, zostanie potwierdzona.

Jeśli natomiast przeprowadzone analizy ukażą konieczność przyjęcia innego rozwiązania, z inną liczbą czynników, zostaną przeprowadzone dodatkowe analizy konfirmacyjne dotyczące wyłącznie tego stylu tożsamości, który – według eksploracyjnej analizy czynnikowej – mógłby mieć więcej niż jeden wymiar. Porównane zostaną wówczas wskaźniki dopasowania do danych dwóch modeli: modelu tradycyjnego, zakładanego teoretycznie, oraz modelu znalezionej w analizie empirycznej.

Ponieważ celem analiz jest weryfikacja swobodnego *status quo* w literaturze, test empiryczny jednowymiarowości statusów tożsamości powinien być przeprowadzony w sposób jak najbardziej precyzyjny i systematyczny. Wyniki uzyskane na małej grupie badanych mogłyby zostać zinterpretowane jako specyficzna właściwość badanej grupy. Omawianym poniżej analizom poddano zatem dużą

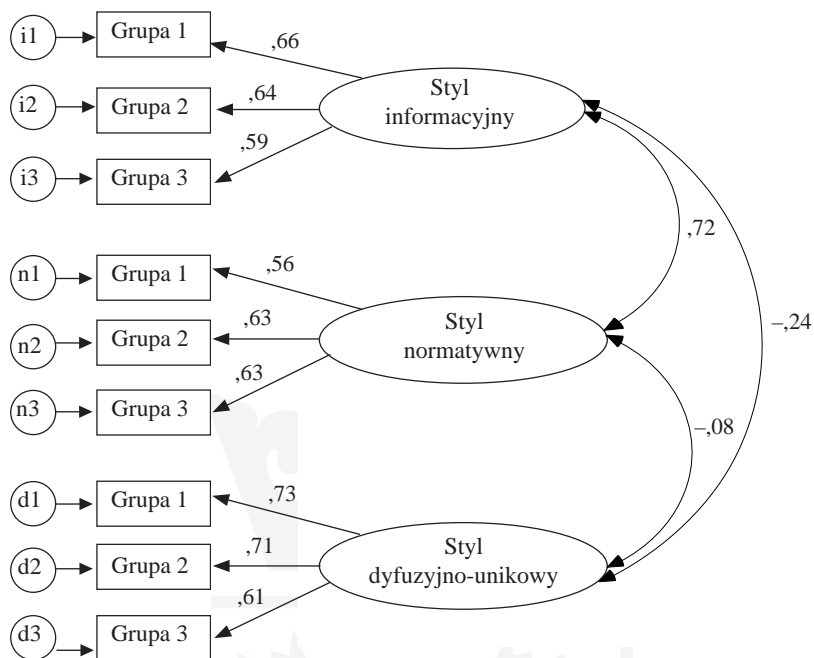
grupę osób (N = 1955). Cała opisana powyżej procedura analiz została przeprowadzona osobno w każdym z trzech okresów rozwojowych – średniej adolescencji, późnej adolescencji i wczesnej dorosłości.

WYNIKI

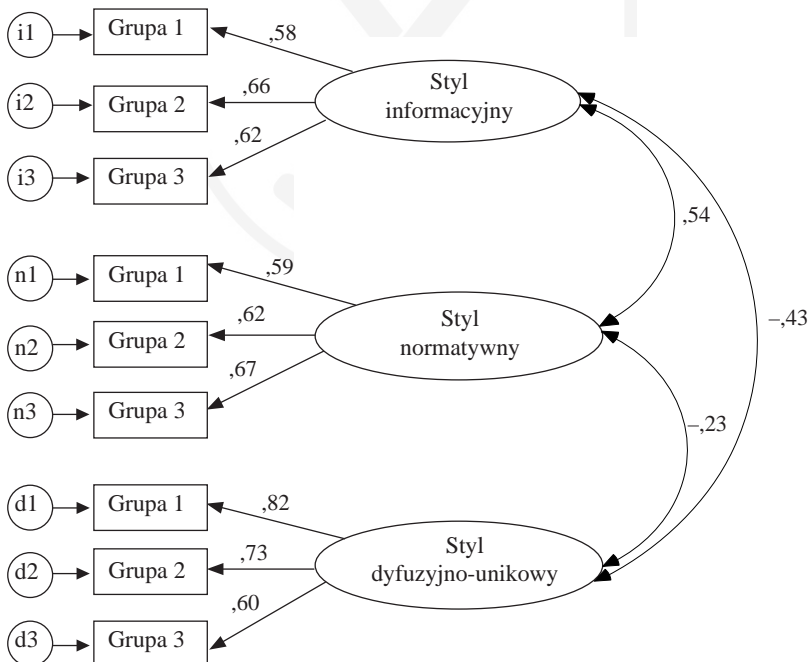
Konfirmacyjna analiza czynnikowa z procedurą grupowania itemów

Pierwszym etapem weryfikacji hipotezy o trójczynnikowej strukturze było wykonanie replikacji analiz stosowanych dotychczas w literaturze. Wykonano zatem konfirmacyjną analizę czynnikową z procedurą grupowania itemów. Podobnie jak Crocetti, Rubini, Berzonsky i Meeus (2009) zastosowano grupowanie losowe. Dla każdego ze stylów stworzono trzy grupy, z których każda składała się z trzech lub czterech itemów. Na rysunkach 1–3 przedstawiono strukturę czynnikową odpowiednio w grupie średniej adolescencji, późnej adolescencji i wczesnej dorosłości, natomiast na rysunku 4 pokazano strukturę czynnikową w całej badanej grupie.

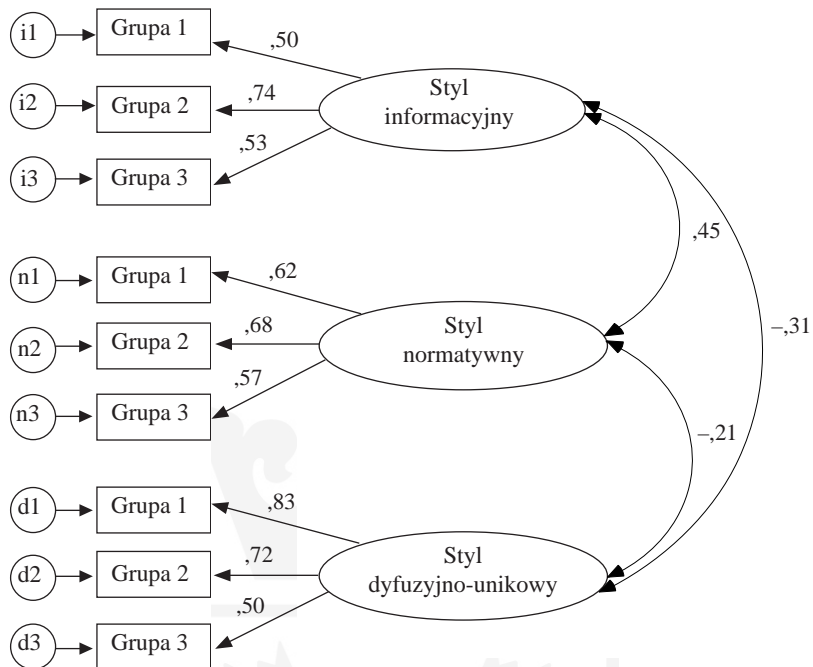
Wskaźniki dopasowania modelu do danych zamieszczono w tabeli 1. Znajdują się tam zarówno wskaźniki dopasowania analizowane przez Crocetti i współpracowników (2009), jak i dodatkowo wskaźniki, których stosowanie jest rekomendowane w literaturze metodologicznej dotyczącej równań strukturalnych. Oszacowanie dopasowania oparto zatem na wskaźniku RMSEA, Pclose oraz CFI. RMSEA (*root mean square error of approximation*), co odzwierciedla poziom dopasowania modelu do macierzy kowariancji, biorąc pod uwagę liczbę stopni swobody i wielkość próby (Brown, 2006). Wskaźnik Pclose (*probability of close fit*) określa prawdopodobieństwo, że RMSEA jest poniżej 0,05. Jeśli RMSEA jest poniżej 0,05, a Pclose powyżej 0,05, model jest bardzo dobrze dopasowany do danych. Za akceptowalny poziom odcięcia przyjmuje się RMSEA = 0,08 (Hu, Bentler, 1999; Marsh, Hau, Wen, 2004). Wskaźnik CFI (*comparative fit index*) powyżej 0,9 oznacza sugestię akceptacji modelu (Hu, Bentler, 1999).

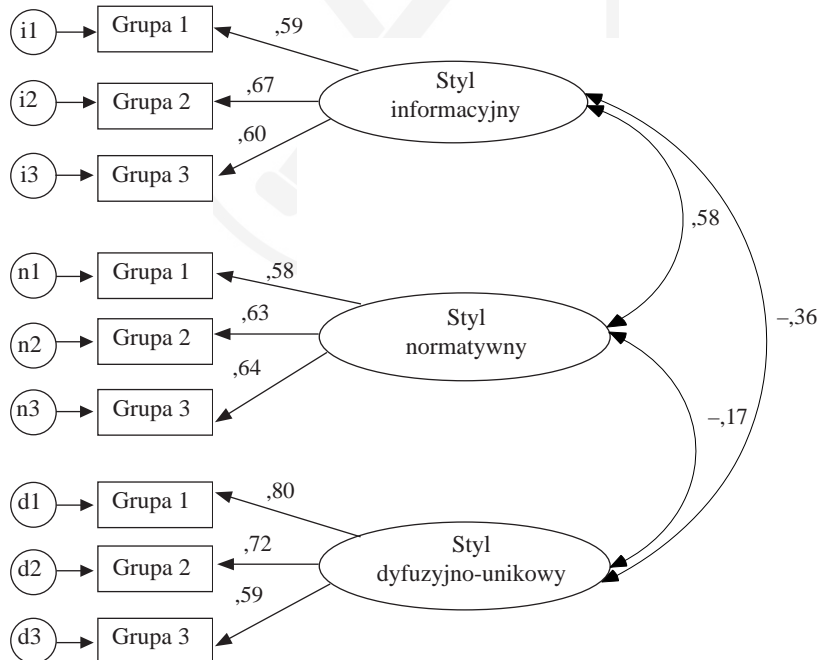
Rysunek 1. Struktura czynnikowa stylów tożsamości w średniej adolescencji (w procedurze grupowania itemów)

Rysunek 2. Struktura czynnikowa stylów tożsamości w późnej adolescencji (w procedurze grupowania itemów)

Rysunek 3. Struktura czynnikowa stylów tożsamości we wczesnej dorosłości (w procedurze grupowania itemów)

Rysunek 4. Struktura czynnikowa stylów tożsamości w badanej grupie (n = 1955) (w procedurze grupowania itemów)

Tabela 1. Wskaźniki dopasowania trójczynnиковego modelu do danych w konfirmacyjnej analizie czynnikowej z procedurą grupowania itemów

	Chi2/df	CFI	RMSEA	Pclose	SRMR	GFI
Cała grupa	11,1	0,933	0,072	0,000	0,046	0,969
15–18	3,3	0,952	0,059	0,144	0,046	0,974
19–24	7,8	0,913	0,085	0,000	0,055	0,955
25–30	3,0	0,918	0,075	0,020	0,056	0,955
Kobiety	9,2	0,903	0,085	0,000	0,055	0,957
Mężczyźni	3,6	0,960	0,057	0,176	0,041	0,976

Uzyskane wyniki są porównywalne do otrzymanych przez Crocetti i współpracowników (2009). Wszystkie wskaźniki dopasowania uplasowały się na satysfakcjonującym poziomie, umożliwiającym przyjęcie modelu jako dostatecznie dopasowanego do danych. Przeprowadzone analizy skłaniają zatem do przyjęcia hipotezy o trójczynnиковej strukturze badanych stylów tożsamości. Ponieważ jednak procedura grupowania – jak to wykazano wcześniej – zakłada jednowymiarowość badanych konstruktów, podjęto próby wnikięcia w strukturę zmiennych, aby owo założenie empirycznie zweryfikować.

Analizy czynnikowe przeprowadzone na itemach

Konfirmacyjna analiza czynnikowa przeprowadzona na 30 itemach konstytuujących trzy zmienne latentne (style tożsamości), zgodnie z wyrażonymi powyżej oczekiwaniami, wygenerowała wyniki świadczące o niedopasowaniu modelu do danych. Prawdopodobną przyczyną, sugerowaną również przez Crocetti i współpracowników (2009), jest stosunkowo duża liczba itemów w porównaniu z mierzonymi zmiennymi. W takiej sytuacji – inaczej niż Crocetti i współpracownicy – nie poprzestano jednak na konfirmacyjnej analizie czynnikowej z procedurą grupowania, lecz wykonano serię eksploracyjnych analiz czynnikowych. W każdej grupie wiekowej wykonano analizę czynnikową metodą czynnika

głównego z rotacją varimax i narzuconą liczbą trzech czynników, zgodnie z hipotezą wynikającą z modelu teoretycznego. Wyniki przedstawiono w tabeli 2. Ładunki poniżej 0,3 zostały pominięte. W średniej adolescencji oraz wczesnej dorosłości trzy czynniki wyjaśniają 28% wariacji, w późnej adolescencji – 29%. Wielkość wyjaśnianej wariacji jest zatem we wszystkich badanych okresach zbliżona, choć niezbyt duża. Między badanymi okresami istnieje jednak sporo różnic, a rozwiązania czynnikowe we wszystkich badanych grupach odbiegają od oczekiwanej struktury. Pierwszy czynnik łączy z sobą itemy będące teoretycznymi wskaźnikami stylu informacyjnego i normatywnego, ale dla wszystkich badanych okresów największą stałość w ramach tego czynnika wykazują itemy stylu informacyjnego. Największy chaos jest widoczny w czynniku trzecim. Jedynie dwa itemy stylu normatywnego na poziomie przekraczającym przyjęty punkt odcięcia 0,3 ładują ten czynnik w każdym z badanych okresów. Największe różnice w konstrukcji tego czynnika są między średnią adolescencją a wczesną dorosłością.

Eksploracyjna analiza czynnikowa, w przeciwieństwie do konfirmacyjnej, nie pozwala oszacować jakości rozwiązania na podstawie jednoznacznych wskaźników. Niemniej wyraźne różnice w stosunku do struktury teoretycznej, jak również różnice między okresami rozwojowymi skłaniają do wniosku o problematyczności tego rozwiązania.

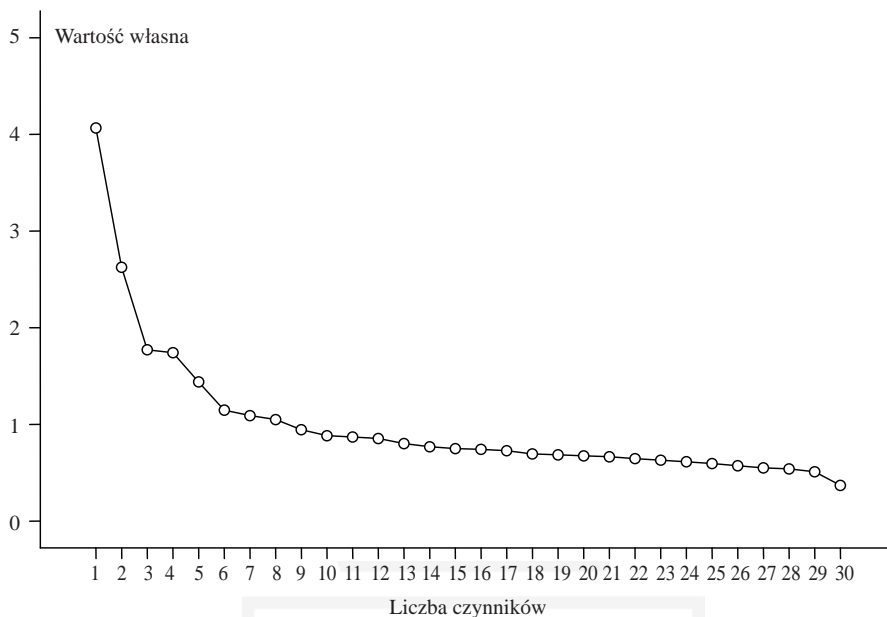
Tabela 2. Ładunki czynnikowe w eksploracyjnej analizie czynnikowej z narzuconymi trzema czynnikami, po rotacji varimax, dla każdej grupy wiekowej

	1. czynnik			2. czynnik			3. czynnik		
	ś-a 13%	p-a 14,3%	w-d 12,8%	ś-a 9,4%	p-a 8,5%	w-d 8,7%	ś-a 5,7	p-a 6,6%	w-d 6,5%
item 25 (IN)	0,51	0,55	0,68						
item 37 (IN)	0,50	0,54	0,62						
item 32 (NO)	0,47	0,38	0,31						0,37
item 2 (IN)	0,47								
item 33 (IN)	0,45	0,33	0,35						
item 4 (NO)	0,39	0,31						0,30	0,36
item 40 (NO)	0,35							0,31	
item 6 (IN)	0,35	0,51	0,47						
item 18 (IN)	0,34	0,51							0,31
item 10 (NO)	0,34	0,34							0,63
item 30 (IN)	0,31	0,35							
item 35 (IN)		0,46	0,31						
item 21 (NO)									0,33
item 19 (NO)								0,38	0,44
item 24 (DY)				0,60	0,68	0,75			
item 31 (DY)				0,57	0,49	0,46			
item 29 (DY)				0,55	0,70	0,77			
item 38 (DY)				0,53	0,42	0,37			
item 36 (DY)				0,52	0,52	0,42			
item 3 (DY)				0,40	0,39				
item 17 (DY)			-0,37	0,33	0,42	0,44			
item 27 (DY)								-0,31	
item 5 (IN)							0,41		
item 13 (DY)						0,36	0,40		
item 16 (IN)							0,39		
item 23 (NO)							0,38	0,62	0,38
item 26 (IN)							0,33	0,39	
item 28 (NO)							0,33	0,54	0,41
item 34 (NO)								0,43	0,33
item 8 (DY)					0,33				

Oznaczenia:

- oznaczenia grup wiekowych: ś-a – średnia adolescencja, p-a – późna adolescencja, w-d – wczesna dorosłość;
- pod oznaczeniami okresu rozwojowego znajduje się procentowo wyrażona wielkość wyjaśnionej wariancji przez dany czynnik w danym okresie rozwojowym;
- w oznaczeniach itemów liczba odnosi się do pozycji z kwestionariusza. W nawiasie podano przyporządkowanie itemu zgodnie z kluczem do jednego z trzech stylów: IN – informacyjny, NO – normatywny, DY – dyfuzyjno-unikowy.

Rysunek 5. Wykres osypiska dla całej grupy badanej

W takiej sytuacji analizie poddano wykres osypiska najpierw w całej grupie, później natomiast również w każdej z badanych grup osobno. Wykres osypiska dla całej grupy przedstawiono na rysunku 5.

Analiza wykresu osypiska sugeruje raczej rozwiązanie pięcioczynnikowe (a nie trójczynnikowe, zakładane teoretycznie). Okazało się, że również kryterium wartości własnej nie pozwala w zasadny sposób na przyjęcie rozwiązania trójczynnikowego.

Wykonano zatem następną serię analiz czynnikowych, tym razem narzucając w każdej grupie badanej rozwiązanie pięcioczynnikowe, opierając się na kryterium wykresu osypiska. Wyniki przedstawiono w tabeli 3. W średniej adolescencji rozwiązanie pięcioczynnikowe wyjaśnia 38% wariancji, natomiast w późnej adolescencji oraz wczesnej dorosłości – 40%.

Przeprowadzone analizy do pewnego stopnia potwierdziły teoretyczną strukturę, ukazując zarazem pewien obszar możliwych modyfikacji. Warto podkreślić, że większość itemów połączyła się w teoretycznie oczeki-

wane grupy. Wygenerowane czynniki grupowały zatem itemy niemal wyłącznie jednego stylu, zarazem jednak niektóre style rozpadły się na dwa czynniki (styl dyfuzyjny rozpadł się na czynniki drugi i piąty, a styl informacyjny na czynniki pierwszy i czwarty według numeracji z tabeli 2).

W skład pierwszego czynnika informacyjnego weszły itemy dotyczące informacyjnego nastawienia podczas podejmowania decyzji (item 37 i 33), rozwiązywania problemów osobistych i życiowych (item 25 i 35) oraz kontaktów z innymi (item 6).

Do drugiego czynnika informacyjnego we wszystkich grupach wiekowych zostały zaklasyfikowane trzy itemy stylu informacyjnego: item 5 („Dużo czasu spędzam, czytając i rozmawiając z innymi na tematy religijne”), item 16 („Dużo czasu poświęcam na czytanie i zrozumienie polityki”) oraz item 26 („Uważam, że kiedy mam jakiś problem, najlepiej poradzić się profesjonalistów (np. księdza, lekarzy, prawników”). W odróżnieniu zatem od itemów wchodzących w skład pierwszego czynnika informacyjnego, które kładą większy nacisk

Tabela 3. Ładunki czynnikowe w eksploracyjnej analizie czynnikowej z narzuconymi pięcioma czynnikami, po rotacji varimax, dla każdej grupy wiekowej

	1. czynnik			2. czynnik			3. czynnik			4. czynnik			5. czynnik		
	ś-a	p-a	w-d	ś-a	p-a	w-d	ś-a	p-a	w-d	ś-a	p-a	w-d	ś-a	p-a	w-d
	13,0	8,5	12,8	9,4	14,3	8,7	5,7	6,6	6,5	5,0	6,1	5,4	4,8	4,9	6,4
item 37 (IN)	0,53	0,58	0,59												
item 33 (IN)	0,51	0,45	0,31												
item 25 (IN)	0,50	0,55	0,68												
item 32 (NO)	0,42	0,32							0,43						
item 2 (IN)	0,42	0,33													
item 35 (IN)	0,40	0,34	0,36	-0,44											
item 18 (IN)	0,39	0,44								0,32	0,41				
item 6 (IN)	0,34	0,48	0,50												
item 30 (IN)	0,32		0,31												
item 17 (DY)	-0,32	-0,42		0,38	0,31										
item 21 (NO)												0,31			
item 24 (DY)				0,62	0,70	0,75									
item 38 (DY)				0,55	0,51	0,41									
item 29 (DY)				0,54	0,65	0,67									0,31
item 31 (DY)				0,54	0,50	0,41									
item 36 (DY)				0,50	0,39										0,38
item 3 (DY)				0,38	0,41										
item 19 (NO)							0,54	0,41	0,53						
item 23 (NO)							0,51	0,60	0,52						
item 4 (NO)							0,41	0,40	0,44						
item 28 (NO)							0,37	0,60	0,50						
item 10 (NO)				-0,43			0,36	0,35	0,45			0,35			
item 40 (NO)							0,30	0,35							
item 16 (IN)										0,54	0,42	0,48			
item 5 (IN)										0,39	0,63	0,37			
item 34 (NO)								0,34		0,35		0,38			
item 26 (IN)										0,34	0,32	0,42			
item 8 (DY)													0,49	0,50	0,50
item 27 (DY)													0,38	0,54	0,49
item 13 (DY)													0,33	0,48	0,43

Oznaczenia:

- oznaczenia grup wiekowych: ś-a – średnia adolescencja, p-a – późna adolescencja, w-d – wczesna dorosłość;
- pod oznaczeniami okresu rozwojowego znajduje się procentowo wyrażona wielkość wyjaśnionej wariancji przez dany czynnik w danym okresie rozwojowym;
- w oznaczeniach itemów liczba odnosi się do pozycji z kwestionariusza. W nawiasie podano przyporządkowanie itemu zgodnie z kluczem do jednego z trzech stylów: IN – informacyjny, NO – normatywny, DY – dyfuzyjno-unikowy.

na poszukiwanie informacji ważnych w osobistych decyzjach, itemy zgrupowane w drugim czynniku dotyczą informacyjnego nastawienia w zagadnieniach światopoglądowych (rozmowy o religii, polityce, porady profesjonalistów), poszukiwania takich informacji, które nie są wprawdzie potrzebne przy podejmowaniu ważnej osobistej decyzji w danej chwili, ale konstruują tożsamość w wymiarze światopoglądu (religia, polityka), połączonym z profesjonalną wiedzą posiadaną przez ludzi wymienionych przykładowo w itemie 26.

Styl dyfuzyjno-unikowy również rozpadł się na dwa czynniki. W pierwszym czynniku dyfuzyjno-unikowym w każdej z badanych grup wiekowych zgrupowały się następujące itemy: item 24 („Kiedy muszę podjąć decyzję w jakiejś sprawie, staram się ją odwlekać tak długo, jak to możliwe, w nadziei, że sprawa sama się rozwiąże”), item 29 („Jeżeli mam jakiś problem, staram się o nim nie myśleć i zwlekam z jego rozwiązaniem tak długo, jak to możliwe”), item 31 („Staram się unikać spraw osobistych, które wymagałyby ode mnie dużo myślenia i działania”), item 38 („Kiedy wiem, że sytuacja może być dla mnie stresująca, staram się jej unikać”). Jest to zatem wymiar opisujący unikanie myślenia o problemach, odsuwanie zadań, stosowanie strategii samoutrudniania.

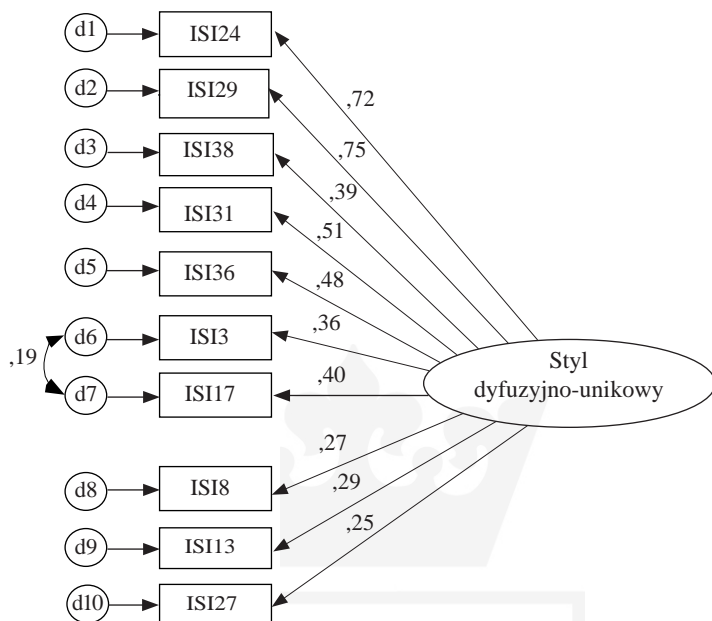
Drugi czynnik dyfuzyjno-unikowy w identyczny sposób we wszystkich badanych grupach wiekowych skupił trzy itemy. Są to: item 8 („Nie warto martwić się na zapas. Podejmuję decyzję w jakiejś sprawie dopiero wtedy, kiedy taka sprawa się zdarzy”), item 13 („Nie koncentruję się na własnych problemach osobistych, bo one często same się rozwiązują”) oraz item 27 („Najlepiej jest dla mnie nie brać życia zbyt poważnie. Po prostu staram się nim cieszyć”). Czynniki różnicowanie stylu dyfuzyjnego przypomina koncepcję Luyckxa (Luyckx, Goossens, Soenens, Beyers, Vansteenkiste, 2005). Drugi z opisanych czynników jest odpowiednikiem beztroskiej dyfuzji w jego koncepcji. Opisuje on zatem wymiar unikania podejmowania zaangażowania i poszukiwania, ale połączony z beztrąską i radością, które są wyraźnym elementem dominującym w tym stylu.

Dwuczynnikowa struktura stylu dyfuzyjno-unikowego

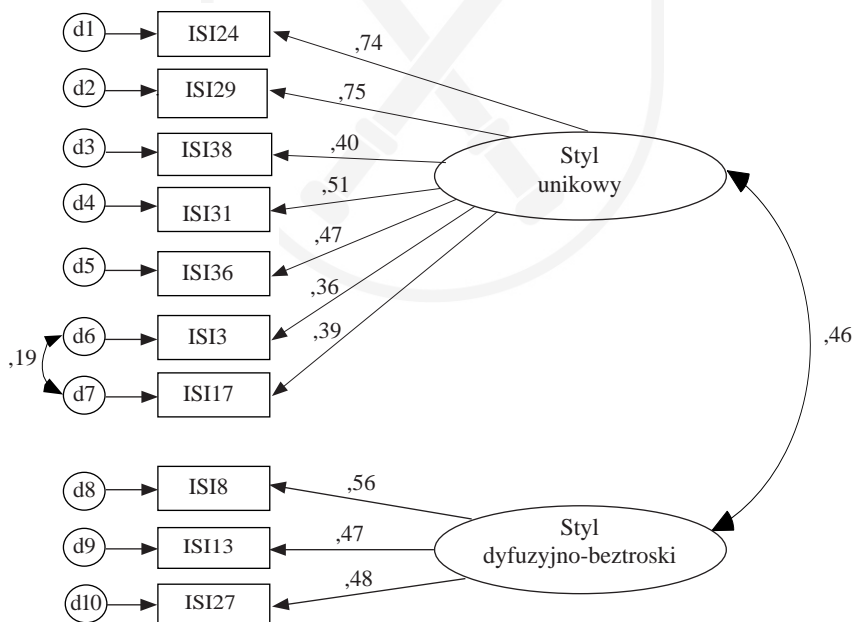
Ostateczną weryfikację dwuwymiarowej struktury stylu informacyjnego oraz dyfuzyjno-unikowego przeprowadzono w konfirmacyjnej analizie czynnikowej, przez porównanie wskaźników dopasowania dwóch modeli do danych: modelu jednoczynnikowego i dwuczynnikowego stylu informacyjnego oraz analogicznie dla stylu dyfuzyjno-unikowego. Poniżej zostaną jednak zaprezentowane jedynie wyniki dla stylu dyfuzyjno-unikowego, ponieważ dwuczynnikowa struktura tego stylu została odnaleziona w każdej z badanych grup wiekowych. W wypadku struktury stylu informacyjnego wyniki nie były jednoznaczne. Zarówno model jedno-, jak i dwuczynnikowy nie uzyskiwał akceptowalnych wskaźników dopasowania. Na gruncie zebranego materiału empirycznego nie można zatem jednoznacznie stwierdzić wewnętrznego zróżnicowania stylu informacyjnego (nie można też sformułować jednoznacznego wniosku o jednowymiarowości tego konstruktów). Można natomiast w sposób dość wyraźny i jednoznaczny stwierdzić dwuwymiarowość stylu dyfuzyjno-unikowego.

W każdej z badanych grup rozwojowych przeprowadzono test modelu jednoczynnikowego oraz dwuczynnikowego stylu dyfuzyjno-unikowego. Na rysunkach 6 i 7 przedstawiono wyniki dla całej grupy badanej, natomiast w tabeli 4 wskaźniki dopasowania obu modeli w każdej grupie wiekowej oraz w całej grupie badanej.

Wyniki są powtarzalne w analizach na każdym poziomie wiekowym. Rozwiązanie jednoczynnikowe jest słabiej dopasowane do danych (ze względu na wskaźnik CFI wyraźnie poniżej 0,9). Uzyskane wyniki skłaniają do wniosku o zasadności odrzucenia hipotezy o trójczynnikowej strukturze stylów tożsamości mierzonych ISI3. Styl dyfuzyjny jest konstruktem dwuwymiarowym, co jest widoczne w każdym rodzaju analiz – zarówno w eksploracyjnej analizie czynnikowej, przeprowadzonej na wszystkich itemach, jak i w porównaniu modelu jednoczynnikowego z modelem dwuczynnikowym w konfirmacyjnej analizie czynnikowej. Wyniki są podobne dla każdej grupy wiekowej.

Rysunek 6. Jednoczynnikowy model stylu dyfuzyjno-unikowego w całej grupie badanej

Rysunek 7. Dwuczynnikowy model stylu dyfuzyjno-unikowego w całej grupie badanej

Tabela 4. Wskaźniki dopasowania jedno- i dwuczynnikowego modelu stylu dyfuzyjno-unikowego w całej grupie badanej oraz w podgrupach wiekowych

	Chi2/df		CFI		RMSEA		Pclose		SRMR		GFI	
	m1	m2	m1	m2	m1	m2	m1	m2	m1	m2	m1	m2
Cała grupa	15,0	8,9	,843	,914	,085	,064	,0	,0	,061	,046	,944	,971
15–18	4,4	3,6	,858	,895	,073	,063	,001	,035	,053	,047	,956	,966
19–24	9,4	5,0	,822	,971	,094	,065	,0	,006	,072	,052	,926	,966
25–30	3,5	2,4	,847	,917	,086	,064	,0	,093	,071	,056	,929	,957

Oznaczenia:

- m1 – jednoczynnikowy model stylu dyfuzyjno-unikowego;
- m2 – dwuczynnikowy model stylu dyfuzyjno-unikowego.

Dodatkowym argumentem na rzecz dwuczynnikowej struktury stylu dyfuzyjno-unikowego jest odmienny układ korelacji znalezionych dwóch czynników budujących ten

styl ze wskaźnikami stylów liczonymi według klucza. Omawiane współczynniki znajdują się w tabeli 5.

Tabela 5. Współczynniki korelacji stylów tożsamości liczonych zgodnie z kluczem z czynnikami wygenerowanymi w eksploracyjnej analizie czynnikowej w całej grupie badanych

		Styl informacyjny ISI	Styl normatywny ISI	Styl dyfuzyjno-unikowy ISI	Zaangażowanie ISI
	styl informacyjny	1			
ISI	styl normatywny	0,37*	1		
	styl dyfuzyjny	-0,23*	-0,11*	1	
	zaangażowanie	0,42*	0,43*	-0,37*	1
	styl unikowy	-0,22*	-0,12*	0,85*	-0,43*
EAC	styl dyfuzyjno-beztroski	0,03	0,02	0,58*	0,00

Oznaczenia:

- ISI – wskaźniki obliczone zgodnie z kluczem do kwestionariusza ISI3;
  - EAC – wskaźniki wygenerowane przez eksploracyjną analizę czynnikową w całej grupie badanej.
- * $p < 0,01$

Dwa czynniki składające się na styl dyfuzyjno-unikowy odmiennie wiążą się z pozostałymi stylami. Układ znany z korelacji wskaźników obliczonych według klucza jest taki sam jak układ związków czynnika unikowego. Czynniki dyfuzyjno-beztroski nie powtarza jednak tego układu. Czynniki te nie wiążą się z żadną zmienną mierzoną kwe-

stionariuszem ISI3 ani z pozostałymi dwoma czynnikami. Nie wiąże się również ze wskaźnikiem zaangażowania. Oznacza to, że jest to czynnik względnie niezależny od pozostałych, a zarazem – jak przekonują przeprowadzone analizy czynnikowe – mocno ugruntowany w zebranych materiale empirycznym.

DYSKUSJA NAD WYNIKAMI

Koncepcja stylów tożsamości autorstwa Berzonsky'ego jest podstawą wielu współczesnych badań nad tożsamością, prowadzonych zarówno w Polsce, jak i wielu innych krajach. Do pomiaru stylów w ostatnich latach był powszechnie używany Kwestionariusz Stylów Tożsamości ISI3, którego polską adaptację przygotowała Alicja Senejko (2007). Przedmiotem omówionych badań i analiz uczyniono strukturę czynnikową stylów tożsamości mierzonych polską wersją ISI3, gdyż mimo popularności tej koncepcji i narzędzia, nie opublikowano dotąd tego rodzaju polskich wyników. Przeprowadzono serię analiz czynnikowych (konfirmacyjnych i eksploracyjnych) na wynikach grupy 1955 osób, podzielonych na trzy okresy rozwojowe: średnia adolescencja, późna adolescencja i wczesna dorosłość.

Uzyskane wyniki są spójne z wynikami otrzymanymi w innych kręgach kulturowych. Konfirmacyjna analiza czynnikowa z procedurą grupowania itemów potwierdziła trójczynnиковą strukturę stylów tożsamości w Polsce, podobnie jak została ona potwierdzona między innymi przez Crocetti, Rubini, Berzonsky'ego i Meeusa (2009) we Włoszech. Zarazem jednak przeprowadzone analizy skłaniają do wniosku, że styl dyfuzyjno-unikowy jest konstruktem dwuwymiarowym. W dotychczasowych analizach przeprowadzonych między innymi we Włoszech dwuwymiarowość konstruktów nie została wykryta, ponieważ stosowano konfirmacyjną analizę czynnikową z procedurą grupowania. Procedura ta jednak jest dopuszczalna tylko wówczas, gdy badane konstrukty są jednowymiarowe (Little, Cunningham, Shahar, 2002). Powyższa empiryczna weryfikacja założenia o jednowymiarowości polegała na przeprowadzeniu serii eksploracyjnych analiz czynnikowych na itemach. Uzyskane rezultaty zostały wzmocnione porównaniem w konfirmacyjnej analizie czynnikowej modelu jedno- i dwuczynnиковego oraz obserwacją układu korelacji wskaźników liczonych według klucza, a także empirycznie wygenerowanych na podstawie eksploracyjnej analizy czynnikowej.

Hipoteza mówiąca o trójczynnиковej strukturze stylów tożsamości mierzonych ISI3 została zatem odrzucona. Z punktu widzenia logiki modelu dedukcyjnego negatywny wynik testu empirycznego, uzasadniający odrzucenie hipotezy, jest w pewnym sensie bardziej wartościowy, ponieważ – przez wykluczenie fałszu – zbliża nas do prawdy. Czy tak jest również w przypadku prezentowanych powyżej analiz? Wydaje się, że zaprezentowany sposób odrzucenia postawionej hipotezy może być przykładem tak zwanego problemu Duhema, rozważanego między innymi przez Poppera (Ciecuch, 2008). Postawiona hipoteza dotyczyła trójczynnиковej struktury tożsamości w modelu Berzonsky'ego, mierzonej polską wersją ISI3. W gruncie rzeczy testowana była zatem koniunkcja hipotez. Jedną z testowanych hipotez dotyczyła trójczynnиковej struktury stylów, drugą natomiast – narzędzia przeznaczonego do pomiaru owych stylów. Gwoli precyzji można dodać, że koniunkcja hipotez składała się jeszcze z wielu innych elementów, jednakże z interesującego nas tu merytorycznego punktu widzenia najbardziej istotne są dwie wymienione. Negacja koniunkcji oznacza zatem negację przynajmniej jednego elementu, choć nie mamy sposobu, aby jednoznacznie orzec, który element został sfalsyfikowany. Najogólniej rzecz biorąc – prezentowane powyżej analizy falsyfikujące główną hipotezę w istocie rzeczy sfalsyfikowały albo hipotezę dotyczącą struktury, albo hipotezę dotyczącą narzędzia, albo obie hipotezy jednocześnie. Podsumowując zatem, wyniki przeprowadzonych analiz nie upoważniają do rozstrzygnięcia, czy należy któryś z badanych konstruktów uznać za dwuwymiarowy, czy też przyczyny upatrywać w narzędziu badawczym.

Warto jednak dodać, że falsyfikacja hipotezy o trójczynnиковej strukturze stylów tożsamości nie kwestionuje ani jakości modelu teoretycznego Berzonsky'ego, ani jakości narzędzia. Sugestia dwuczynnиковego stylu dyfuzyjno-unikowego jest bowiem spójna z podstawami teoretycznymi modelu Berzonsky'ego i jest jedynie sugestią jego uszczegółowienia, podobnego do tego, jakie

zapropowała Luyckx i współpracownicy (2005), analizując statusy tożsamości w modelu Marcii. Przeprowadzone analizy potwierdzają też jakość polskiej adaptacji ISI3, która okazała się porównywalna na przykład z wersją włoską (Crocetti, Rubini, Berzonsky, Meeus, 2009). Zebrany materiał empiryczny sugeruje jednak ostrożność w zakresie pomiaru stylu dyfuzyjno-unikowego za pomocą ISI3. Obecnie coraz częściej jest stosowana kolejna, zrewidowana wersja Kwestionariusza Stylów Tożsamości Berzonsky'ego, znana jako ISI4. Warto stosunkowo szybko poddać analizie strukturę czynnikową stylów mierzo-

nych za pomocą nowej wersji tego kwestionariusza. Jeśli jej wyniki będą zbieżne z zaprezentowanymi w niniejszym artykule, będzie to być może sygnał o konieczności modyfikacji koncepcji teoretycznej. Jeśli natomiast nie zostaną wygenerowane dwa czynniki dyfuzyjne, świadczyć to będzie o pewnej właściwości dotychczasowej metody. Niezależnie od przyszłych wyników warto na koniec podkreślić, że uzyskane w powyższych analizach rezultaty mogą być podstawą reinterpretacji części dotychczasowych wyników uzyskanych za pomocy (przynajmniej) polskiej wersji ISI3.

PRZYPIS

¹ Praca finansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego ze środków na naukę na lata 2009-2011 jako projekt badawczy nr N N106 110836.

BIBLIOGRAFIA

- Bandalos D. (2008), Is Parceling Really Necessary? A Comparison of Results from Item Parceling and Categorical Variable Methodology. *Structural Equation Modeling*, 15, 211–240.
- Berzonsky M.D. (1992), Identity Style and Doping Strategies. *Journal of Personality*, 60, 771–788.
- Berzonsky M.D. (2004), Identity Processing Style, Self-Construction, and Personal Epistemic Assumptions. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(4), 303–315.
- Berzonsky M.D. (2005), Identity Processing Style and Self-Definition: Effects of Priming Manipulation. *Polish Psychological Bulletin*, 36(3), 137–143.
- Berzonsky M.D. (2008), Identity Formation: The Role of Identity Processing Style and Cognitive Processes. *Personality and Individual Differences*, 44, 643–653.
- Berzonsky M.D., Ferrari J.R. (1996), Identity Orientation and Decision Strategy. *Personality and Individual Differences*, 20, 597–606.
- Berzonsky M.D., Kuk L. (2005), Identity Style, Psychosocial Maturity, and Academic Performance. *Personality and Individual Differences*, 39, 235–247.
- Brown T.A. (2006), *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. New York: Guilford Press.
- Cieciuch J. (2008), Przydatność falsyfikacjonizmu Karla Poppera w badaniach psychologicznych [w:] R. Stachowski, W. Zeidler (red.), *Opisowa metodologia badań psychologicznych. Studia i przykłady*, 83–116. Warszawa: Vizja Press&IT.
- Crocetti E., Rubini M., Berzonsky M., Meeus W. (2009), Brief Report: The Identity Style Inventory – Validation in Italian Adolescents and College Students. *Journal of Adolescence*, 32, 425–433.
- Crocetti E., Rubini M., Luyckx K., Meeus W. (2008), Identity Formation in Early and Middle Adolescents from Various Ethnic Groups: from Three Dimensions to Five Statuses. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 983–996.
- Duriez B., Soenens B. (2006), Personality, Identity Styles, and Religiosity: an Integrative Study among Late and Middle Adolescents. *Journal of Adolescents*, 29, 119–135.
- Hu L., Bentler P.M. (1999), Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus new Alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1–55.

- Little T., Cunningham W., Shahar G. (2002), To Parcel or Not to Parcel: Exploring the Question, Weighing the Merits. *Structural Equation Modeling*, 9(2), 151–173.
- Luyckx K., Goossens L., Soenens B., Beyers W. (2006), Unpacking Commitment and Exploration – Preliminary Validation of an Integrative Model of Late Adolescent Identity Formation. *Journal of Adolescent*, 29, 361–378.
- Luyckx K., Goossens L., Soenens B., Beyers W., Vansteenkiste M. (2005), Identity Statuses Based on 4 Rather Than 2 Identity Dimensions: Extending and Refining Marcia’s Paradigm. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 605–618.
- Luyckx K., Schwartz S., Berzonsky M., Soenens B., Vansteenkiste M., Smits I., Goossens L. (2008), Capturing Ruminative Exploration: Extending the Four Dimensional Model of Identity Formation in Late Adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42, 58–82.
- Marsh H.W., Hau K.-T., Wen Z. (2004), In Search of Golden Rules: Comment on Hypothesis-Testing Approaches to Setting Cutoff Values for Fit Indexes and Dangers in Overgeneralizing Hu and Bentler’s (1999) findings. *Structural Equation Modeling*, 11, 320–341.
- Schwartz S. (2001), The Evolution of Eriksonian and Neo-Eriksonian Identity Theory and Research: a Review and Integration. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1(1), 7–58.
- Senejko A. (2007), Style kształtowania tożsamości u młodzieży a ustosunkowanie wobec zagrożeń [w:] B. Harwas-Napierała, H. Liberska (red.), *Tożsamość a współczesność*, 101–128). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Soenens B., Berzonsky M.D., Vansteenkiste M., Beyers W., Goossens L. (2005), Identity Styles and Causality Orientations: In Search of Motivational Underpinnings of the Identity Exploration Process. *European Journal of Personality*, 19, 427–442.
- Williams L., O’Boyle E. (2008), Measurement Models for Linking Latent Variable and Indicators: A Review of Human Resource Management Research Using Parcels. *Human Resource Management Review*, 18, 233–242.